

ביאורים

מי שרגיל לקרוא את דברי חז"ל בעין חדה, ולנסות להבין לעומק כל דבר וסיבתו, שם לב שבכמה מאמרי חז"ל בעניין העונש והגמול שניתנים לאנשים שונים בעקבות מעשה מסוים, קשה מאד להבין מדוע הם נענשו בעונש כה חמור על מעשים שאינם כל כך חמורים. הדבר בולט במיוחד במקרים שחז"ל כתבו שאדם שהיה צדיק מאד, נענש בעונש חמור על חטא קטן שעשה.

אם ננסה להעמיק קצת יותר בהבנת עניין השכר והעונש, נמצא שלנו כבני אדם קשה להבין עניין זה לאשורו. אדם שעוסק בחישוב משכורות של שכירים, מחשב בעיקר את גודל התוצר שאותם שכירים הפיקו, הוא מתייחס לגודל התפקיד ולחשיבותו, ולכשרון שלהם. לעומת זאת התייחסותו למאמץ שהשקיע העובד, לרצונותיו ולשאיפותיו, היא בדרך כלל משנית. לא כן הוא בשכר שנותן בורא עולם לבני האדם. מעבר למעשיהם בפועל, שגם להם יש ערך רב, הוא מייחס חשיבות למאמץ, לרצון, לטוהר הלב, לכוונה וכדומה. שיקולים אלו אינם גלויים מספיק לעיניים אנושיות - וכי אנו יודעים כמה מאמץ השקיע כל אחד, ועד כמה עשה את המצווה בלב שלם ומתוך רצון טוב? נוסף לכך, כיצד נדע לשקול איזו מצווה עדיפה על חברתה? הבחנות מסוג זה יכול לעשות רק בוחן כליות ולב, ודווקא מי שיודע מהו משקלה של כל מצווה. לכן פעמים רבות איננו מבינים מהי הסיבה לכך שהבורא נתן עונש מסוים לאדם מסוים.

הר"ן מסביר שלפעמים אותם עונשים המתוארים בדברי חז"ל שאיננו מבינים מדוע באו, אינם נכללים בעונשים הניתנים לנופל בחטא כתוצאה מהתגברות יצרו, אלא הם נכללים בעונשים הבאים על דבר המבטא ביזוי של דבר ה'. על חטא זה בא עונש כבד, מכיוון שהוא מבטא חיסרון מהותי בהבנת מעלת דבר ה', ואם מצינו שאנשים צדיקים נענשו בעונשים קשים, הסיבה היא שמי שקרוב יותר למלך, מודקקים איתו יותר, ומתייחסים בחומרה רבה יותר לכל טייה מדבר המלך בשל גודל מעלתו.

הרחבות

• הכל תלוי בנישה

העובר על דברי תורה מצד תולדת היצר יענש... אבל העובר על דברי תורה מצד היאוש, הנה הוא בונה דבר ה'. כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו" (שמואל א ב, ל). במקרים רבים, היחס לא פחות חשוב מהמעשה עצמו. "יש מאכיל לאביו פסיוני (עוף יקר) וטורדו מן העולם (נענש על כך). ויש מטחינו בריחים ומביאו (מעשה זה) לחיי העולם הבא" (קידושין לא.-לא:). בירושלמי פירטו: "כיצד מאכיל את אביו פטומות ויורש גיהנם? איש אחד היה מאכיל את אביו תרנגולים פטומים. פעם אחת אמר לו אביו: בני, מנין אלה לך? אמר לו סבא סבא אכול ושתוק, שכלבים אוכלים ושותקים. ונמצא מאכיל את אביו פטומין ויורש גיהנם. כיצד מטחינו בריחים ויורש גן עדן? איש אחד עבד בטחינה בריחיים לפרנסת בית אביו. הגיע צו שצריך לשלוח טוחן למלך, אמר לו: אבא, בא טוחן תחת, אם יבזו את הטוחנים - שיבזו אותי ולא אותך, ואם ילקו אותם - מוטב ילקו אותי ולא אותך. נמצא מטחינו בריחים ויורש גן עדן" (על פי ירושלמי פאה א, א). [א].

שאלות לדין

מה הקשר בין חטאו של ראובן לעונש איבוד שלושת הכתרים הללו? האם לא ניתן להענישו בעונשים אחרים?

מדוע אין בתורה עונש מיוחד למי שמזלזל בדבר ה'?

שְׂמָא תְּשִׁיב וְתֹאמַר: אֵף עַל פִּי שֶׁהִטְעֵנָה הַזֹּאת מִסְפֶּקֶת, מֵהִיכָן יֵצֵא לְרִבּוּתֵינוּ זְכוּרֹנִים לְבִרְכָהּ ° חַיִּיב מִיָּתֶה זֶה, שְׂלֵא מְצִינּוּ בְּלֹא ד' לֹא תִסּוּר ° חַיִּיב מִיָּתֶה. תְּשׁוּבָתָךְ: הַשְּׂאֵלָה הַזֹּאת מוֹשֶׁכֶת כְּמֹה שְׂאֵלוֹת עִמָּה, שֶׁמְצִינּוּ כְּמֹה אֲנָשִׁים הַגִּיעִם עֲנֵשׁ רַב עַל עֲבָרָה אַחַת, אֵף עַל פִּי שְׂלֵא נִתְבָּרַר גְּדֹל הַעֲנֵשׁ הַהוּא בַתּוֹרָה. אָמְרוּ בְּפֶרֶק "הַמְקַנָּא" (סוֹטָה י א): "מִפְּנֵי מָה נֶעְנֵשׁ אִסָּא, מִפְּנֵי שֶׁעֲשָׂה אֲנִי רִיָּא ° בְּתַלְמִידֵי חֲכָמִים". וּבְפֶרֶק "וְאֵלּוּ נֶאֱמָרִין" (שם לה א) דְּרָשׁוּ: "וַיִּחַר ° אֵף ה' בְּעֵזָה וַיַּכְהוּ שֵׁם הָאֱלֹהִים עַל הַשָּׁל' (שְׁמוּאֵל ב 1 ז) - רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי אֱלֶעָזָר, חֵד אָמְרוּ: עַל עֶסְקֵי שְׁלוֹי °. וְהוּא מִפְּנֵי שְׂלֵא הַבִּין: אָרוֹן נוֹשְׂאֵי נוֹשָׂא °, עֲצָמוֹ ° לֹא כָל שָׁפָן. וְכֵן בְּאֲנָשֵׁי בֵּית שְׁמַשׁ ° פִּי רֵאוּ בְּאָרוֹן ה' ° (שְׁמוּאֵל א 1 ט) - "מִשׁוּם דְּרָאוּ וַיִּרְי °? רַבִּי אֲבָהוּ וְרַבִּי אֱלֶעָזָר, חֵד אָמְרוּ: קוֹצְרִים וּמִשְׁתַּחֲוִים ° הֵיוּ, וְחֵד אָמְרוּ: מִיְלֵי נְמִי ° אָמְרוּ: 'מֵאֵן אֲמָרוּךְ דְּאֲמַרְתִּי וּמֵאֵן אֲתָא עֲלֶךָ דְּאִיתְפִּיִּסְתָּ". וּבְכָל חַיִּיבֵי מִיָּתֶה אֵלּוּ לֹא מְצִינּוּ רְמָזוֹ ° בְּדַרְכֵי הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שְׂלֵא רְמָזוּ בְּהַ עֹבֵר עַל דְּבָרֵי חֲכָמִים. וְכֵן בְּעֵנֵן רֵאוּבֵן שְׂרָאִינוּ שֶׁהִשְׁגִּיחוּ עֲנֵשׁ גְּדוֹל עַל חֲטָא מוֹעֵט, כְּבָר אָמְרוּ ב' שִׁבְת' ° (נה ט): "אָמְרוּ רַבִּי שְׁמוּאֵל בְּרַחֲמֵי אָמְרוּ רַבִּי יוֹנָתָן: כָּל הָאוֹמֵר רֵאוּבֵן חֲטָא אֵינוֹ אֵלָא טוֹעָה, שְׁנֶאֱמַר: וַיִּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל וַיְהִי בְנֵי יַעֲקֹב שְׁנַיִם עֶשְׂר' (בְּרֵאשִׁית לה טב) - מְלֻמֵּד שֶׁכֻּלָּם שְׁקוּלִין כְּאֶחָד". עוֹד שֵׁם (שִׁבְת שם): "תְּנִיָּא: רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן אֱלֶעָזָר אָמְרוּ: מִצָּל אוֹתוֹ הָאִישׁ מְעוֹוֹן וְלֹא בָּא מְעֵשָׂה לְיָדוֹ, אֶפְשָׁר עֵתִיד זְרַעוֹ לְעַמֵּד (בְּמֵר) [עַל הַר] יַעֲבֹל וְלוֹמַר: 'אָרוּר שְׁכַב עִם אִשְׁתְּ אַבְי' (דְּבָרִים כז ט), וַיְבֹא חֲטָא זֶה לְיָדוֹ? אֵלָא מָה אֲנִי מְקַיֵּם: וַיִּשְׁכַּב אֶת בְּלֶהָ פִּלְגֶשׁ אַבְי' (בְּרֵאשִׁית לה טב) - עֲלִבּוֹן אָמוֹ תְּבַע, אָמְרוּ: אִם אַחֲוֹת אֲמִי תִהְיֶה צָרָה לְאֲמִי, שֶׁפָּחַת אַחֲוֹת אֲמִי תִהְיֶה צָרָה לְאֲמִי? עֵמַד וּבִלְבָב אֶת יְצוּעָה". וְאִם כֵּן, אַחַר שְׂלֵא חֲטָא וְכָל הָאוֹמֵר חֲטָא אֵינוֹ אֵלָא טוֹעָה, הֵיאֵף אֲבָד בְּחֲטָאוֹ שְׂלֵשָׁה כְּתָרִים: בְּכוֹרָה, כְּהֵנָה וּמַלְכוּת?

וְהַתְּשׁוּבָה כָּכָל אֵלּוּ הַשְּׂאֵלוֹת: כִּי הַעֲנֵשִׁים שְׁנֶאֱמָרוּ בַתּוֹרָה הֵם כְּלָלִיִּים שֶׁיִּשְׁגִּיחוּ לְכָל אָדָם, אֲבָל יֵשׁ עוֹד עֲנֵשִׁים - חֲלוּקִים כְּפִי הַפְּרָטִים, כִּי הַעוֹבֵר עַל דְּבָרֵי תּוֹרָה מִצַּד תּוֹלְדַת הַיִּצָּר יַעֲנֵשׁ עַל לֹא אֶחָד מִלְּקוֹת אַרְבְּעִים, אֲבָל הַעוֹבֵר עַל דְּבָרֵי תּוֹרָה מִצַּד הַיְּאוֹשׁ °, הֵנָּה הוּא בּוֹזֵה דָבָר הִי, וְאֵין לָךְ כָּל קוֹץ וְקוֹץ שֶׁבַתּוֹרָה שְׂלֵא יִתְחַיֵּב הַעוֹבֵר בּוֹ כְּעֵנֵן זֶה מִיָּתֶה. וְהַחֲלוּק בָּזֶה: כִּי הַעוֹבֵר עַל דְּבָרֵי תּוֹרָה מִצַּד תּוֹלְדַת הַיִּצָּר, אֵינוֹ חוֹטֵא רַק בְּאוֹתוֹ מְעֵשָׂה לְבָד, אֲבָל הַעוֹבֵר עַל דְּבָרֵי תּוֹרָה מִצַּד בּוֹזֵה דָבָר הִי יִתְבָּרַךְ, הֵנָּה הוּא מְבַטֵּל בְּאוֹתוֹ הַמְעֵשָׂה כָּל הַתּוֹרָה כְּלָה. וְדָבָר תּוֹרָה זֶה יִחַלַּק כְּפִי הַעוֹבְרִים, כִּי יוֹתֵר יִמְרֵד בְּה' יִתְבָּרַךְ חֲסִידוֹ וְנֶאֱמָן בֵּיתוֹ כְּאֶשֶׁר יִחְטָא, מִן הָאַחֲרִים. וּלְפִיכֵךְ כָּל הַעוֹבֵר עַל דְּבָרֵי חֲכָמִים חַיִּיב מִיָּתֶה, כִּי יִבְיֹא לְזֶה מְאֶשְׁרָה ° הוּא בּוֹזֵה דָבָר הִי יִתְבָּרַךְ, וְאֵינוֹ חוֹטֵא בְּלֹא ד' לֹא תִסּוּר ° בְּלָבָד, רַק ° בְּכָל הַתּוֹרָה.

מֵהִיכָן יֵצֵא לְרִבּוּתֵינוּ זְכוּרֹנִים לְבִרְכָהּ - מֵהַמְקוֹר שֶׁל חז"ל. **עֲשֵׂה אֲנִי רִיָּא** - לְקַחֵם לְעִבּוּדוֹת הַמֶּלֶךְ. **וַיִּחַר וְכו'** - עַל שֶׁשֶׁלַח יָדוֹ לְאֶחָזוּ בְּאָרוֹן ה'. **עַל עֶסְקֵי שְׁלוֹ** - שִׁגְגָה שֶׁשֶׁגַּג לְאֶחָזוּ בּוֹ (רש"י). **נוֹשְׂאֵי נוֹשָׂא** - כְּשֶׁעֲבָרוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַיַּרְדֵּן הָאָרוֹן נִשָּׂא אֶת הַכְּהֻנִּים (שְׁנִשְׂאוּהוּ) מֵעַל הַמַּיִם. **עֲצָמוֹ וְכו'** - וְדָאֵי אֵין לְחִשׁוֹשׁ שֶׁהָאָרוֹן יִפּוֹל. **מִשׁוּם דְּרָאוּ וַיִּרְי** - הַגַּמְ' מְקַשָּׁה וְכִי בַגֵּלל שְׂרָאוֹ נֶעְנֵשׁוּ? וְכִי נֹאסֵר לְרֵאוֹת אֶת הָאָרוֹן? **קוֹצְרִים וּמִשְׁתַּחֲוִים** - לֹא הַפְּסִיקוּ מִמְּלֹאכְתָן לְכַבּוֹד הָאָרוֹן. **מִיְלֵי נְמִי וְכו'** - (אֲנָשִׁי בֵּית שִׁמְשׁ) מִיְלִים גַּם אֲמָרוּ כְּלָפֵי הָאָרוֹן: מִי הַכְּעִיטְךָ שֶׁכְּעִסַּת וְהַלַּכְתָּ בְּשִׁבֵי פְלִישְׁתִּים, וְמִי פִּיִּסְ אוֹתְךָ שֶׁנִּתְפִּיִּסְתָּ לְחִזּוֹר (ע"פ רש"י). **רְמָזוֹ** - לְאִיסוּר. **הַיְּאוֹשׁ** - הַזִּילּוּל וְהַכְּפִירָה. **יִבְיֹא לְזֶה מְאֶשְׁר** - יִגִּיעַ לְעִבְרִיהַ זֹאת מְכִיוּן. **רַק** - אֵלּא.